

FCR YAYIN LTD.

Genel Yayın No | General Publication Number: 1518

FCR Sertifika no | Certificate Number: 46550

ISNI: 0000 0004 4657 1968

ROR ID: ror.org/00zznvq98

Fecr Yayınları

Yayın No | Publication Number: 931

Kitap Adı: XIII. Yüzyıl İslam Düşüncesinde Mantığın Yeniden İnşası

Book Title: The Revision of Logic in 13th-Century Islamic Thought

ISBN: 978-625-6123-85-4

DOI: doi.org/10.70458/fcr.9786256123854

Yazar | Author: | Mahmut ŞİMŞAT | orcid.org/0000-0003-3733-1607

Yayın Türü | Publication Type: Kitap | Book – Monograph

Yayın Dili | Language: Türkçe | Turkish

Ebat | Dimensions: 13,5 x 21 cm

Baskı Sayısı | Edition: 1

Sayfa Sayısı | Pages: 150

Yayın Tarihi | Publication Date: Aralık | December 2024

Yayın Yeri | Place of Publication: Ankara, Türkiye

Mizanpaj ve Kapak | Layout and Cover Design: FCR

Baskı ve Cilt | Printing and Binding: NY MATBAACILIK (Sertifika no: 50732)

Konu Kategorisi | Subject Categories

BIC: HPCA | İslam Felsefesi | Islamic Philosophy

BISAC: PHI026000 | Felsefe / İslam | Philosophy / Islamic

THEMA: QRAF | İslam Felsefesi | Islamic Philosophy

LC: BP190.5.M3 | İslam ve Mantık | Islam and Logic

Atf Bilgisi | Cite as: Şımşat, Mahmut. *XIII. Yüzyıl İslam Düşüncesinde Mantığın Yeniden İnşası*. Ankara: Fecr Yayınları, 2024.

© All rights reserved | FCR YAYIN LTD.

Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No: 14/1 06050

Altındağ-Ankara/TÜRKİYE • Tel: +90 (312) 310 08 60

www.fcr.com.tr • fcr@fcr.com.tr

**XIII. Yüzyıl
İslam Düşüncesinde
Mantığın Yeniden İnşası**

Mahmut ŞİMŞAT

Ankara 2024

Yazar Hakkında | About the Author

Mahmut ŞIMŞAT

1990 yılında Bitlis-Tatvan'da doğdu. 2015 yılında Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi İlahiyat Fakültesinden mezun oldu. 2019'da Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Felsefesi alanında yüksek lisansını, 2024'te Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde İslam Felsefesi alanında doktorasını tamamladı. Çeşitli yayınlarda makale ve bildirileri bulunan yazar, Mantık, İslam Felsefesi, Türk İslam Düşüncesi, Epistemoloji ve Metafizik alanlarında çalışmaktadır. Arapça ve İngilizce bilmekte olup, evli ve iki çocuk babasıdır.

Mahmut ŞIMŞAT was born in 1990 in Bitlis-Tatvan, Turkey. He graduated from Van Yüzüncü Yıl University's Faculty of Theology in 2015. He completed his master's degree in Islamic Philosophy at Marmara University Institute of Social Sciences in 2019 and earned his doctorate in the same field from Ankara Yıldırım Beyazıt University Institute of Social Sciences in 2024. The author has published articles and papers in various journals and works in the fields of Logic, Islamic Philosophy, Turkish Islamic Thought, Epistemology, and Metaphysics. He is fluent in Arabic and English, married, and the father of two children.

Kitap Hakkında

XIII. Yüzyıl İslam Düşüncesinde Mantığın Yeniden İnşası

XIII. yüzyıl İslam düşüncesinde önceki yüzyılların felsefi mirası inceleterek mantık disiplinine önemli yenilikler getirilmiş hem teorik hem de metodolojik açıdan İslam düşüncesine katkılar sağlanmıştır. XIII. yüzyıl filozofları, İbn Sînâ'nın görüşlerine paralel düşüncelere sahip olmakla birlikte, yazdıkları şerhler ve haşiyelerle mantığın kuramsal temelini pekişmesini sağlamış, metinlerin üzerinde yeni düşünsel açılımlar oluşturulmuş ve sonraki mantık çalışmalarına ilham verecek bir miras bırakmıştır. Fahreddîn er-Râzî, İbn Sînâ ve Eş'arî geleneğini bir arada benimsemiş, Hûnecî, İbn Sînâ'nın öğretilerini eleştirip yenilikçi yaklaşımlar geliştirmiştir. Ebherî, diyalektik tartışma yöntemlerine yenilikler getirmiş; Tûsî ve Kâtibî ise İbn Sînâ'nın mantık anlayışını ele alarak, özellikle kıyas türleri üzerine yaptıkları eleştirilerle mantık alanını daha derinlemesine incelemiştir. Semerkandî'nin adabü'l-bahs ve'l-münazara başlığı altında geliştirdiği yeni tartışma metodolojisi mantık alanında önemli yenilikler yaratmıştır. Bu dönemdeki düşünürler, sadece İbn Sînâ'nın düşüncelerini yeniden şekillendirmekle kalmamış, aynı zamanda mantığı kelâm, felsefe ve tasavvuf gibi diğer İslami düşünce disiplinleriyle ilişkilendirerek daha geniş bir entelektüel bağlamda ele almışlardır. Çalışmamızda, XIII. yüzyıl İslam düşünürlerinin klasik mantık anlayışını ele alıp yenilikçi katkılarını inceledik. Bu dönemin düşünürleri arasında Fahreddîn Râzî, Amidî, Hûnecî, Ebherî, Tûsî, Kâtibî, Urmevî, İbn Kemmûne ve Semerkandî gibi önemli isimlerin katkıları ile şerh ve haşiyeler geleneğinin mantığın kuramsal gelişimine sağladığı katkıları inceledik. Amacımız, XIII. yüzyıl İslam düşünürlerinin mantık disiplinine kattığı özgün katkıları, farklı disiplinlerle kurdukları bağlantıları ve mantık tarihindeki yerlerini değerlendirmektir. Bu bağlamda, söz konusu dönemdeki mantık anlayışının yalnızca geleneksel mirasın bir devamı olmadığını, aynı zamanda yenilikçi düşüncelerin de geliştiğini ortaya koymaya çalıştık.

Anahtar Kelimeler: Mantık; Tasavvur; Tasdik; Kıyas; Îsâgûcî; Şemsiyye; Âdâbu'l-bahs ve'l-munâzara; İslam felsefesi; 13. yüzyıl İslam Filozofları

About the Book

The Revision of Logic in 13th-Century Islamic Thought

In the 13th century Islamic thought, important innovations were introduced to the discipline of logic by analyzing the philosophical heritage of the previous centuries, and contributions were made to Islamic thought both theoretically and methodologically. Although the philosophers of the 13th century had parallel views to Avicenna's, their commentaries and glosses reinforced the theoretical foundations of logic, created new intellectual expansions on the texts, and left a legacy that would inspire subsequent logic studies. Fakhr al-Dīn al-Rāzī adopted Avicenna and the Ash'arite tradition together, and al-Khūnajī criticized Avicenna's teachings and developed innovative approaches. Abharī introduced innovations in dialectical argumentation methods, while al-Ṭūsī and al-Kātibī analyzed Avicenna's understanding of logic in more depth, especially with their criticisms of syllogisms. Samarqandī's new discussion methodology, developed under the title of *adab al-bahs wa al-munazara*, created important innovations in the field of logic. The thinkers of this period not only reshaped Avicenna's thought, but also placed logic in a broader intellectual context by linking it to other disciplines of Islamic thought such as *kalām*, philosophy, and mysticism. In our study, we examined the innovative contributions of 13th-century Islamic thinkers to the classical understanding of logic. Among the thinkers of this period, we analyzed the contributions of important names such as Fakhr al-Dīn al-Rāzī, Amidī, al-Khūnajī, al-Abharī, al-Ṭūsī, al-Kātibī, al-Urmawī, Ibn Kammūna, and Samarkandī, as well as the contributions of the commentary and gloss tradition to the theoretical development of logic. Our aim was to evaluate the original contributions of 13th century Islamic thinkers to the discipline of logic, their connections with other disciplines, and their place in the history of logic. In this context, we tried to show that the understanding of logic in this period was not only a continuation of the traditional heritage, but also the development of innovative ideas.

Keywords: Logic; Tasawwur; Tasdiq; Syllogism; Īsâgūjī; Şemsiyya; Ādâb al-bahs wa'l-munâzara; Islamic philosophy; 13th Century Islamic Philosophers

İÇİNDEKİLER

TABLÖLÄR -----	9
ÖN SÖZ -----	11
GİRİŞ -----	13
1. FAHREDDİN ER-RÂZÎ (ö. 606/1210) -----	25
1.1. el-Âyâtü'l-Beyyinât-----	33
1.2. el-Mülâhhas fi'l-Mantık ve'l-Hikme-----	34
1.3. el-Mantıku'l-Kebîr-----	40
1.4. Şerhu'l-İşârât ve't-Tenbîhât-----	41
1.5. Lübâbu'l-İşârât-----	43
1.6. Şerhu 'Uyûni'l-Hikme-----	45
2. SEYFÜDDİN EL-AMİDÎ (ö. 631/1233) -----	47
2.1. Nûru'l-Bâhir fi'l-Hikemi'z-Zevâhir-----	49
2.2. Dekâiku'l-Hakâik fi'l-Mantık-----	50
2.3. Keşfü't-Temvîhât fi Şerhi'l-İşârât ve't-Tenbîhât-----	51
3. EFDALÜDDİN EL-HÛNECÎ (ö. 646/1248) -----	55
3.1. el-Cümel fi'l-Mantık-----	56
3.2. el-Mûcez fi'l-Mantık-----	58
3.3. Keşfu'l-Esrar an Ğavamidi'l-Efkâr-----	58
4. ESİRÜDDİN EL-EBHERÎ (ö. 663/1265 [?]) -----	63
4.1. Keşful-Hakâik fi Tahrîri'd-Dekâik-----	65
4.2. Tenzîlul-Efkâr Fî-Tadilil-Esrâr-----	70
4.3. Müntehâl-Efkâr fi İbânetil-Esrâr-----	71
4.4. Hulâsatul-Efkâr ve Nekâvetul-Esrâr-----	71
4.5. Telhîsül-Hakâik-----	72
4.6. Hidâyetül-Hikme-----	74
4.7. Zübdetül-Esrâr-----	75
4.8. Kavâdihul-Cedeliyye-----	75
4.9. Tehzîbu'n-Nüket-----	76
4.10. İşâgûcî-----	76
5. NASİRÜDDİN TÛSÎ (ö. 672/1274) -----	83
5.1. Esâsü'l-İktibâs-----	85
5.2. Şerhu'l-İşârât ve't-Tenbîhât-----	91

5.3. Ta'dilü'l-Mi'yâr fi Nakdi Tenzîli'l-Efkâr -----	92
5.4. Tecridü'l-Mantık-----	94
6. NECMÜDDÎN KÂTİBÎ (ö. 675/1277) -----	95
6.1. Risâletü'ş-şemsiyye fi'l-kavâidi'l-mantkiyye -----	96
6.2. Câmi'u'd-dekâik fi keşfi'l-hakâik -----	100
6.3. Aynü'l-kavâid fi'l-mantık -----	103
6.4. Bahru'l-fevâid fi Şerhi Ayni'l-Kavâid-----	104
6.5. Şerhu Keşfi'l-esrâr 'an gavâmizi'l-efkâr -----	105
6.6. el-Münassas fi şerhi'l-Mülahas -----	107
6.7. Şerhu'l-mevâzi'i'l-müşkile mine'r-Risâleti'ş-Şemsiyye -----	108
7. SIRÂCUDDÎN EL-URMEVÎ (ö. 682/1283) -----	111
7.1. Şerhü'l-Mücez fi'l-Mantık-----	115
7.2. Şerhu'l-İşârât -----	115
7.3. Gâyetü'l-Âyât-----	116
7.4. Letâifü'l-Hikme fi'l-Mantık-----	116
7.5. Beyanü'l-Hakk -----	116
7.7. Metâliu'l-Envâr -----	118
8. İBN KEMMÛNE (ö. 683/1284) -----	121
8.1. el-Cedîd fi'l-Hikme-----	121
8.2. et-Tenkîhât fi Şerhi't-Telvîhât-----	123
8.3. Şerhu'l-usûl ve'l-cümel min mühimmâti'l-'ilm ve'l-'amel---	124
9. ŞEMSÜDDÎN ES-SEMERKANDÎ (ö. 702/1303) -----	125
9.1. Kıstâsu'l-Efkâr fi Tahkiki'l-Esrâr-----	126
9.2. Şerhu'l-Kıstâs-----	127
9.3. Beşâretü'l-İşârât -----	127
9.4. el-Mu'tekadât-----	129
9.5. Şerhu'l-Mukaddimeti'l-Burhâniyye-----	130
9.6. el-Envâru'l-İlâhiyye-----	131
9.7. Risâle fi Âdâbi'l-Bahs -----	132
SONUÇ -----	135
KAYNAKÇA-----	137
DİZİN -----	147

TABLÖLÄR

Tablo 1. Kitâbu'l-Mûlahhas'ın Bölümleri ve İçeriği -----	39
Tablo 2. Nûru'l-Bâhir fi'l-Hikemi'z-Zevâhir Mantık Bölümü -----	50
Tablo 3. Keşfü't-Temvîhât fi Şerhi'l-İşârât ve't-Tenbîhât'ın Mantık Bölümü İçeriği -----	54
Tablo 4. Keşfu'l-Esrar an Ğavamidi'l-Efkâr İçeriği -----	61
Tablo 5. Esâsü'l-İktibâs'ın Ana Bölümleri-----	90
Tablo 6. Ta'dilü'l-Mi'yâr fi Nakdi Tenzili'l-Efkâr Bölüm ve İçerikleri ---	93
Tablo 7. Şemsiyye'nin Bölüm ve İçerik Tablosu- İsbâgûcî Karşılaştırması -----	100
Tablo 8. Aynü'l-Kavâid'in Yapısı ve İçeriği-----	104
Tablo 9. Metâliü'l-Envâr: Mantık Bölümünün İçeriği -----	120
Tablo 10. el-Envârü'l-ilâhiyye'nin Mîzân (Mantık) Bölümü İçeriği ----	132

ÖN SÖZ

Bu çalışma, mantık alanında araştırma yapacak kişilere XIII. yüzyıl düşünürlerinin eserlerini ve bu eserlerin içeriklerini sistematik bir şekilde sunmayı amaçlamaktadır. Fahreddîn er-Râzî sonrası dönemde, mantık alanında gelenek oluşturan Nasreddîn Tûsî, Ebherî, Kâtibî ve Semerkandî gibi önemli İslam düşünürlerinin katkıları incelenmiştir. Tûsî ile başlayan Tecrîd geleneği, Ebherî ile gelişen Âsâgûcî geleneği, Kâtibî ile şekillenen Şemsiyye geleneği ve Semerkandî'nin Adâbu'l-bahs ve'l-münâzâra üzerine ortaya koyduğu yaklaşımlar ele alınmıştır. Bu geleneklere öncülük eden temel mantık eserlerinin yanı sıra, söz konusu düşünürlerin mantıkla ilişkili diğer çalışmaları tanıtılmış ve muhtevası muhtasar bir şekilde sunulmuştur. Ayrıca, Amidî, Hûnecî, Urmevî ve İbn Kemmûne gibi XIII. yüzyılın önemli düşünürlerinin mantık alanındaki yerleri değerlendirilmiştir. Onların çalışmalarının günümüz akademik literatürüne olan etkileri tartışılmıştır.

Çalışmada, her bir düşünürün kısa biyografisi kronolojik bir sıralamayla verilmiş; mantıkla ilişkili eserleri, yazma nüshaları, tahkik edilmiş baskıları ve akademik çalışmalarda öne çıkan yönleri, Khaled El-Rouayheb'in eserindeki yöntem takip edilerek daha güncel ve geniş bir şekilde sunulmuştur. Düşünürlerin eserlerindeki temel kavramlar, metodolojik yaklaşımlar ve yenilikçi perspektifler incelenmiştir. Bu çerçevede, söz konusu düşünürlerin mantık ilmine kattığı katkılar, mevcut akademik çalışmalar göz önünde bulundurularak, modern araştırmalar için yeni bir kaynak oluşturacak biçimde yeniden ele alınmıştır.

Bu dönemdeki mantık çalışmalarına olan ilgim, doktora çalışmalarım esnasında şekillenmiştir. Doktora tezimiz çerçevesinde irtibat kurduğumuz XIII. yüzyıl mantık anlayışının, müteahhirûn dönemin felsefe, kelâm ve tasavvuf alanlarındaki etkisi ve

bu etkinin Osmanlı metafizik düşüncesindeki izlerinin mevcudiyeti, bizi bu köklerin tashih edildiği yüzyılın araştırılmasına sevk etmiştir. Bu bağlamda, doktora tezimizde mantık ve metafizik problemlerle ilgilenmemize vesile olan ve bu eserin oluşmasında değerli katkılar sunan Prof. Dr. Murat Demirkol hocama, teşvik ve bilgi paylaşımından dolayı Prof. Dr. Hasan Akkanat hocama şükranlarımı sunarım. Eserin, mantık tarihine ve XIII. yüzyıl düşünürlerinin mirasına ilgi duyan araştırmacılar için değerli bir başvuru kaynağı olmasını temenni ederim.

Dr. Mahmut ŞİMŞAT
İstanbul/Eyüpsultan 2024